

УДК 658.26

Матвійчук О.С.

Спеціальна контрольна комісія Верховної Ради України з питань приватизації

Кузьменко Б.В.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Енергоємність української економіки порівняно з середніми показниками світової економіки (співвідношення загальної первинної енергії (primary energy supply) та валового внутрішнього продукту на душу населення) більша в п'ять разів. В Україні потрібно терміново прискорити оновлення чинного законодавства з регулювання сфери енергоефективності, прийняття базового Закону «Про енергоефективність», внесення змін до чинних законів із правового регулювання у промисловому секторі економіки України; створити конкурентний ринок теплопостачання, виписати законодавчі основи функціонування зазначеного ринку, передбачивши реальні очікування від приватизації суб'єктів зазначеного ринку.

Ключові слова: енергоефективність, промисловий сектор, ринок.

Постановка проблеми. Визначення шляхів зниження енергоємності української економіки завжди було гострою проблемою і пріоритетним завданням, що декларувалося всіма Урядами України, але реальні кроки почали здійснюватися лише в останні два роки. У статті наведено шляхи прискорення її розв'язання на основі досвіду Японії (насамперед у площині законодавчого регулювання). Наведено деякі застереження щодо створення в Україні конкурентного ринку теплопостачання, реальні очікування від приватизації суб'єктів зазначеного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні та правові засади регулювання сфери енергоефективності в Україні відображені у працях В. Баранніка, М. Булгакова, В. Джеджула, М. Земляного, М. Ковалка, Л. Кицкая, Т. Рязова, О. Суходолі, А. Шевцова.

Метою статті є аналіз правових аспектів у сфері енергоефективності, пошук шляхів удосконалення правового регулювання сфери енергоефективності з урахуванням досвіду Японії, внесення пропозицій щодо створення ринку теплопостачання в Україні.

Виклад основного матеріалу. За підсумками 2015 року в Україні співвідношення загального енергетичного споживання (total primary energy supply) та ВВП становить 2,55, тоді як середній світовий рівень – 1,9. Але, якщо ми візьмемо total primary energy supply на душу населення, Україна має фактично 1,2, а середній світовий рівень –

0,24. Тобто фактично енергоємність української економіки порівняно з середніми показниками світової економіки більша в п'ять разів.

Це говорить про те, що ми маємо в п'ять разів більше проблем у конкуренції з нашими товарами і послугами на зовнішніх ринках.

Після Паризького саміту екологізація енергетики та інших промислових виробництв набуватиме визначального значення. Співвідношення викидів CO₂ та внутрішнього валового продукту в Україні становить 0,77, а в середньому у світі – 0,37. Тобто фактично у нас цей показник у два рази перевищує середньосвітові норми.

У Європі та інших розвинених країнах зростання ВВП забезпечується за рахунок зниження енергоємності або декаплінгу, тобто відокремлення економічного зростання від споживання енергоресурсів та шкідливих екологічних викидів. У межах євроінтеграційних процесів Україна має вживати значно кардинальніших заходів, ніж ті, що передбачені Національним планом дій з енергоефективності на період до 2020 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р, згідно з яким скорочення кінцевого споживання енергії передбачено лише на 9%. За різними оцінками потенціал скорочення кінцевого споживання енергії значно більший.

Сьогодні внаслідок загальнополітичної нестабільності в Україні абсолютно блокується стратегічне бачення розвитку економіки, вся система

ціноутворення на енергетичні ресурси в Україні базується на інвестиційних програмах однорічного діапазону, що насамперед стримує залучення приватних інвестицій у розвиток сфери енергоефективності.

Для забезпечення виконання вже визначених та нових перспективних завдань передусім необхідно прискорити вдосконалення чинної законодавчої бази, скориставшись досвідом розвинутих країн, зокрема Японії.

Сьогодні Японія є країною з одним із найвищих рівнів енергоефективності. Основним органом, який встановлює та оголошує основні принципи політики в цій сфері, є Міністерство економіки, торгівлі та промисловості. Крім того, в Японії діє центр з енергозбереження. Регулювання енергоефективності та ресурсозбереження в Японії здійснюється трьома Законами: «Про раціональне використання енергії», «Про енергетичну політику» та «Про сприяння ефективному споживанню енергії». Метою Закону Японії «Про раціональне використання енергії» є забезпечення ефективного використання енергетичних ресурсів відповідно до соціально-економічного становища в країні та за її межами; вживання заходів, спрямованих на раціональне використання енергії промисловими підприємствами, організаціями, транспортними та будівельними компаніями, а також під час експлуатації енергоспоживаючих машин та обладнання.

Відповідно до цього Закону розроблені основні напрями політики ефективного використання енергії:

– визначення дій, які необхідно виконувати споживачам енергії для ефективного її використання;

– визначення питань стимулювання ефективного використання енергії;

– визначення технічного рівня енергоефективності, який відповідає наявній чи прогнозованій ситуації попиту та пропозицій, технологічним можливостям та іншим обставинам. Закон зобов'язує Уряд вживати фінансових та податкових заходів для підвищення енергоефективності, сприяти науковим розробкам у цій сфері, вести просвітницьку діяльність серед населення.

Згідно з довгостроковою Енергетичною стратегією Японії до 2030 року планується підвищити рівень самозабезпеченості енергоресурсами з нинішніх 18% до 70%.

Деякі положення нормативно-регулюючої практики у сфері енергозбереження Японії, зокрема в промисловому секторі, передбачають:

1. Методичні вказівки для керівників промислових підприємств, де встановлені стандарти та нормативи і даються необхідні вказівки щодо використання енергії (раціональне спалювання палива; раціональне опалення, охолодження, телепередача; запобігання тепловитратам; використання скидового тепла; ефективне перетворення теплової енергії в електричну; зменшення витрат електроенергії).

2. Енергоменеджмент (на кожному промисловому та енергетичному підприємстві, яке споживає газ чи тепло кількістю понад 3000 т. н. е. на рік або електричну потужність 12 ГВт, рекомендовано створення служби енергоменеджменту).

3. Контроль за використанням енергії (якщо на підприємстві виявлені порушення принципів раціонального енерговикористання, Міністерство або інші уповноважені органи вимагають розроблення плану з енергозбереження та виконання викладених у ньому вимог).

4. Енергоаудит (на великих підприємствах, де існує служба енергоменеджменту, енергоаудит проводиться самостійно; на малих та середніх підприємствах (до 300 осіб) енергоаудит проводиться безкоштовно центром енергоменеджменту, на підставі чого пропонуються конкретні плани енергозбереження з визначенням очікуваних вигід та необхідних для цього коштів).

5. Регулювання енергоспоживання будівель та споруд (для всіх, хто здійснює будівництво споруд, встановлюються граничні рівні тепловитрат стін будівель, коефіцієнти енергоспоживання для кондиціонерів, вентиляторів, ефективність приладів освітлення, опалювальних систем, ліфтів тощо).

6. Заходи регулювання енергоефективності енергоємного обладнання та транспортних засобів (ефективність встановлюється на стадії виробництва, відповідні стандарти енергоефективності розповсюджуються на великих виробників та імпортерів автомобілів і побутового обладнання).

7. Інформування споживачів.

З огляду на зазначений досвід системного підходу хотілося б зазначити, що сьогодні в Україні досягнуті значні успіхи щодо зниження енергоспоживання у житлово-комунальній сфері (Держенергоефективності є структурою Мінрегіонбуду), однак у промисловій сфері досягнення у сфері енергоефективності практично відсутні.

Реалізація успішних проектів у сфері «зеленої» енергетики, теплоспоживання неминуче поставила завдання перед владними органами щодо створення в Україні конкурентного ринку тепла.

При Держенергоефективності створено робочу групу із розроблення та створення конкурентного ринку тепла в Україні. Україна має зобов'язання щодо імплементації європейських норм, у тому числі вимог Директиви 2012/27EU з енергетичної ефективності. Тому варто враховувати досвід провідних країн ЄС, які стимулюють використання когенерації та відновлюваних джерел енергії в інфраструктурі центрального теплопостачання.

На думку експертів, в Україні доцільно реалізувати модель «єдиного продавця». Зазначена модель передбачає, що постачальник тепла (оператор мережі) продає тепло споживачам одного типу на рівних умовах та за однаковими цінами. Загальна відповідальність за продаж тепла кінцевому споживачу лежить на одній компанії, наприклад, операторі магістральної мережі. Він зобов'язаний давати незалежним виробникам тепла вільний доступ до мережі на рівних умовах і закуповувати найдешевшу та найякіснішу теплову енергію на конкурентних засадах.

Для створення конкурентного ринку теплопостачання в Україні, на думку експертів, необхідно:

- на законодавчому рівні впровадити юридичний анбандлінг – розподіл наявних теплокомуненерго на підприємства, що здійснюють лише генерацію теплової енергії, її транспортування та постачання;
- відмінити заборону на приватизацію об'єктів комунальної власності, що генерують теплову енергію;
- гарантувати переважний доступ до тепломереж виробникам теплової енергії з відновлюваних джерел енергії, високоефективної когенерації;
- удосконалити систему тарифоутворення та відносин продавця і покупця теплової енергії.

Однак варто особливо підкреслити, що основною особливістю зазначеного ринку є його сезонний характер, адже всі його учасники здійснюють виробництво теплової та електричної енергії в опалювальний сезон, як правило, з жовтня по квітень, згідно з розпорядженнями місцевих органів влади. Ефективнішою робота підприємств стане за здійснення діяльності впродовж року через забезпечення гарячим водопостачанням міст. І законодавчо необхідно виписати пріоритети забезпечення виробників тепла для гарячого водопостачання (з використанням відновлювальних джерел енергії, сміття, когенераційних установок тощо). Безумовно, в стабільній роботі зацікавлені і монополісти ринку – ТЕЦ і котельні. Крім того, ціни на товарну продукцію підприємств у вигляді електричної та теплової енергії, а також

забезпечення гарячою водою є регульованими та встановлюються державою в особі НКРЕКП. З огляду на те, що ринок тепла не може бути централізованим (як ринок електроенергії і газу), а по суті складається з регіональними ринків, на нашу думку, доцільно підняти статус обласних відділень НКРЕКП, які мають реалізувати загальнодержавну політику конкурентного ринку тепла. Зокрема, варто визначитися щодо стратегічного планування, розроблення та коригування схем теплопостачання в частині розвитку індивідуального теплопостачання в зоні централізованого теплопостачання.

При цьому найбільші складнощі, на нашу думку, можуть виникнути, коли з боку держави виникне спокуса перекласти деякі проблеми забезпечення функціонування ринку тепла на плечі приватного власника. Традиційні завищені очікування від приватизації можуть призвести до втрати генеруючих потужностей, які в умовах нецентралізованого ринку не можуть бути компенсованими (як на ринку електроенергії). Варто зазначити, що капіталізація основних фондів електроенергетичних об'єктів, що перебувають у приватній власності, є низькою за всі роки приватизації електроенергетичної галузі.

Як уже зазначалося, інтерес інвесторів до компаній буде обережним, адже обсяги виручки ТЕЦ прямо залежать від встановлених тарифів і політики регулятора. Потенційних інвесторів також можуть відлякувати посередницькі схеми, які суттєво впливають на роботу підприємств, а саме – на формування боргів перед ТЕЦ. Так, Одеська та Дніпродзержинська ТЕЦ працюють через посередницькі комунальні підприємства, що володіють міськими тепломережами, є кінцевими постачальниками теплової енергії до споживачів і одночасно – великими боржниками перед ТЕЦ.

Висновки. За підсумками 2015 року в Україні співвідношення загального енергетичного споживання (total primary energy supply) та ВВП становить 2,55, тоді як середній світовий рівень – 1,9. Енергоемність української економічної системи порівняно з середніми показниками світової економіки за total primary energy supply на душу населення більша в п'ять разів.

Національним планом дій з енергоефективності на період до 2020 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 року № 1228-р, передбачено скорочення кінцевого споживання енергії лише на 9%.

В Україні потрібно терміново прискорити оновлення чинного законодавства з регулювання

сфери енергоефективності, прийняття базового Закону «Про енергоефективність», внесення змін до чинних законів із правового регулювання у промисловому секторі економіки України.

Під час створення конкурентного ринку теплопостачання в Україні варто врахувати як досвід

реформування енергетичних ринків в Україні, так і особливості ринку теплопостачання, виписати законодавчі основи функціонування зазначеного ринку та передбачити реальні очікування від приватизації суб'єктів зазначеного ринку.

Список літератури:

1. Закон України «Про енергозбереження» / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 30. – С. 283.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1228-р, «Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року» Режим доступу : zakon5.rada.gov.ua.
3. Сайт асоціації «Енергоефективні міста України». Режим доступу: <http://www.enecities.org.ua>
4. Шевцов В., Бараннік В., Земляний М. Рязова Т. Енергоефективність у регіональному вимірі. Проблеми та перспективи. Аналітична доповідь // Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Дніпропетровську. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 13–21.
5. Кицкай Л.І., к.т.н. Енергоефективність в Україні : аналіз, проблеми та шляхи підвищення. – Іноваційна економіка, № 3, 2013.
6. Сайт Держенергоефективності України, режим доступу: <http://sae.gov.ua/uk/activity/plany-ta-zvity>.
7. Булгакова М. Енергозбереження в Україні: правові аспекти і практична реалізація / М. Булгакова, М. Приступа. – Рівне : О. Зень, 2011. – 56 с.
8. Джеджула В.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення енергоефективності промислових підприємств / В.В. Джеджула. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_11_1/Dghedula.pdf. 3.
9. Суходоля О.М. Енергоефективність економіки в контексті національної безпеки : моногр. / О.М. Суходоля. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 424 с.
10. Цапко-Піддубна О.І. Аналіз механізмів реалізації політики енергоефективності / О.І. Цапко-Піддубна // Науковий вісн. НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.11. – С. 300–311.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ В УКРАИНЕ

Энергоемкость украинской экономики по сравнению со средними показателями мировой экономики (соотношение общей первичной энергии (primary energy supply) и валового внутреннего продукта на душу населения) больше в пять раз. В Украине нужно срочно ускорить обновление существующего законодательства по регулированию сферы энергоэффективности, принятие базового закона «Об энергоэффективности», внесение изменений в действующие законы по правовому регулированию в промышленном секторе экономики Украины; создать конкурентный рынок теплоснабжения; выписать законодательные основы функционирования указанного рынка, предусмотрев реальные ожидания от приватизации субъектов.

Ключевые слова: энергоэффективность, промышленный сектор, рынок.

ON SOME ISSUES OF ENERGY EFFICIENCY IN UKRAINE

Ukrainian energy intensity of the economy compared to the average for the world economy total primary energy supply to GDP per capita, more five times. In Ukraine, the urgent need to accelerate the upgrade of existing legislation on regulation of energy efficiency, the adoption of the basic law „On energy efficiency”, amendments to existing laws on legal regulation in the industrial sector of Ukraine. Create a competitive market supply, prescribe the legal basis for functioning of the said market, providing real expectations from the privatization of the said market.

Key words: energy efficiency, industrial sector, market.